

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА INTELLECTUALIZATION OF MANAGEMENT OF SAFE ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

УДК 338.24.021.8

<https://doi.org/10.32843/bses.67-9>

Штангрет А.М.

д.е.н., професор,
завідувач кафедри
фінансово-економічної безпеки,
обліку і оподаткування
Українська академія друкарства

Шляхетко В.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри
фінансово-економічної безпеки,
обліку і оподаткування
Українська академія друкарства

Shtangret Andriy

Ukrainian Academy of Printing

Shliakhethko Vitaly

Ukrainian Academy of Printing

Проблема забезпечення економічної безпеки на українських підприємствах стає все гострішою, адже вимагає суттєвої зміни безпекової діяльності. Система, яка передбачала жорсткий контроль з боку держави усіх аспектів діяльності підприємств, змінилась на таку, коли за безпеку бізнесу відповідають власник та вища ланка менеджменту. Разом із зростанням конкуренції внаслідок відкритості внутрішнього ринку для іноземних товаровиробників українські підприємства перебувають під впливом викликів, ризиків і загроз, джерелом яких є глобалізація, цифровізація та інтелектуалізація. Поточний рівень функціонування та перспективи розвитку кожного суб'єкта господарювання визначаються здатністю суб'єктів безпеки адекватно реагувати на вплив новітніх факторів зовнішнього й внутрішнього середовища. Інтелектуалізація управління безпековою діяльністю передбачає підвищення інтелектуального рівня суб'єктів управління та застосування ними інноваційних інформаційних технологій.

Ключові слова: безпекова діяльність, інтелект, інформація, знання, інтелектуалізація, інтелектуалізація управління.

Проблема обеспечения экономической безопасности на украинских предприятиях

становится все острее, ведь требует существенного изменения безопасностной деятельности. Система, которая предусматривала жесткий контроль со стороны государства всех аспектов деятельности предприятий, изменилась на такую, когда за безопасность бизнеса отвечают владелец и высшее звено менеджмента. Наряду с ростом конкуренции вследствие открытости внутреннего рынка для иностранных товаропроизводителей украинские предприятия находятся под влиянием вызовов, рисков и угроз, источником которых является глобализация, цифровизация и интеллектуализация. Текущий уровень функционирования и перспективы развития каждого субъекта хозяйствования определяются способностью субъектов безопасности адекватно реагировать на влияние новейших факторов внешней и внутренней среды. Интеллектуализация управления безопасностной деятельностью предусматривает повышение интеллектуального уровня субъектов управления и применения ими инновационных информационных технологий.

Ключевые слова: безопасностная деятельность, интеллект, информация, знания, интеллектуализация, интеллектуализация управления.

The problem of ensuring economic security at Ukrainian enterprises is becoming more acute, because it requires a significant change in security activities. The system, which provided for strict state control of all aspects of enterprise activities, has changed to one in which the owner and senior management are responsible for business security. Along with increasing competition due to the openness of the domestic market for foreign producers, Ukrainian enterprises are under the influence of challenges, risks and threats, the source of which is globalization, digitalization and intellectualization. The current level of functioning and development prospects of each business entity is determined by the ability of security entities to adequately respond to the influence of the latest factors of the external and internal environment. The purpose of the study is to substantiate the key theoretical foundations of the intellectualization of security management of Ukrainian enterprises. The following methods are used for the theoretical foundations of intellectualization of enterprise security management: induction and deduction, comparison and systematization – in the study of the essential characteristics of the terms “intelligence”, “information and knowledge”, “intellectualization”, “intellectual resources”, “management intellectualization”, and “intellectualization of security management”; synthesis and analysis – to determine the theoretical foundations of the intellectualization of security management of the enterprise; morphological analysis – to clarify the tasks of security actors in the process of intellectualization at the enterprise level; graphic – for visual presentation of theoretical and methodical material; abstract-logical – for theoretical generalizations and conclusions of the study. It is proposed to interpret security activities as activities aimed at maintaining the stability and ensuring the stable functioning of the enterprise by protecting its resources and interests, as well as the use of additional market opportunities. The essence of the conceptual apparatus of intellectualization from the standpoint of making changes in the security activities of the enterprise is considered. It is proposed to interpret the term “intelligence” in relation to security actors as a mental ability, based on information and available knowledge, to develop solutions in a high level of uncertainty with control over their implementation and the ability to make timely changes. It is substantiated that the intellectualization of security management should involve raising the intellectual level of management and the use of innovative information technologies.

Key words: security activity, intelligence, information, knowledge, intellectualization, management intellectualization.

Постановка проблеми. В середині 50-х років минулого століття були оприлюднені перші публікації, в яких зазначалися факти, що свідчили про все більш активне використання у виробництві інтелектуальних ресурсів. Якщо в умовах індустріального суспільства більшість робітників здійснювала фізичний вплив на предмет праці, то перехід до постіндустріального суспільства ознаменувався суттєвим зменшенням частки такої робочої сили на користь виконавців, які зайняті роботою з інформацією та генеруванням нових знань. Активний перехід до постіндустріального суспільства здійснюють лише окремі країни –

лідери економічного розвитку, поглиблюючи технологічний розрив із країнами, які в подальшому розвиваються на засадах доіндустріального та індустріального суспільства.

Інтелектуалізація безпосередньо торкається усіх сфер суспільного життя, зокрема фінансово-господарської діяльності підприємств. Активне застосування інформації і знань формує важливі конкурентні переваги, які безпосередньо пов'язані з більш раціональним використанням природних ресурсів та можливістю задоволення поточних потреб споживачів із завданням мінімальної шкоди навколишньому середовищу. Разом

із позитивними змінами наявна низка моментів, які безпосередньо пов'язані з підприємницькими структурами, коли для підтримання необхідного для їх функціонування й розвитку рівня безпеки потрібні зміни в безпековій діяльності. Інтелектуалізація управління безпековою діяльністю актуалізується зростанням динаміки підприємницького середовища, ускладненням шахрайських схем, необхідністю приділення максимальної уваги формуванню й захисту інтелектуальних ресурсів. Зазначене має здійснюватися відповідно до теоретичних засад, які не можуть бути запозичені у вигляді іноземного досвіду, а повинні ґрунтуватись на фактичних умовах ведення бізнесу в певній країні. З огляду на зростання технологічного розриву ці питання важливі для українських товаровиробників внаслідок посилення глобалізаційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На вирішенні проблеми інтелектуалізації управління зосереджена увага таких науковців, як С. Бабій, Г. Бережнов [1], О. Бутнік-Сіверський [2], В. Воронкова, Л. Готтфредсон [12], В. Гриценко, У. Гузар [3], П. Друкер, В. Іноземцев [4], Г. Калініна, О. Карпенко, І. Клименко, С. Князь, А. Колот, В. Куйбіда, І. Рижова, Й. Ситник [6], Р. Солсо [7], І. Тупик [8], Л. Федулова, А. Чухно, Г. Швиданенко [11]. Науковці формують необхідну основу для інтелектуалізації трудової діяльності, застосування новітніх технологій у сфері управління інтелектуальним капіталом підприємства.

Теоретичному розробленню питань, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки на усіх рівнях управління, багато уваги приділяли О. Ареф'єва, В. Білоус, І. Бінько, Н. Вавдіюк, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, Т. Кузенко, О. Кузьмін, А. Кірієнко, С. Мочерний, В. Мунтіян, Н. Нижник, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Покропивний, Г. Ситник, А. Ревенко, О. Терещенко, В. Фостяк [9], В. Франчук [10], С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Ярочкін. Віддаючи належне науковій та практичній значущості праць згаданих учених, маємо зазначити, що у вітчизняній і зарубіжній літературі досі не отримало належного відображення деякі важливі аспекти інтелектуалізації безпекової діяльності відповідно до поступу в науковому обґрунтуванні інтелектуалізації суспільства та управління підприємством.

Постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні ключових теоретичних засад інтелектуалізації управління безпековою діяльністю українських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтелектуалізація не зменшує актуальності управління безпековою діяльністю, а зміщує акценти із забезпечення безпеки у розрізі функціональних складових частин на першочерговий захист і формування інтелектуальних ресурсів шляхом засто-

сування інноваційних інструментів. Обґрунтування цієї позиції потребує послідовного розгляду низки базових понять, таких як «безпекова діяльність», «інтелект», «інформація і знання», «інтелектуалізація», «інтелектуальні ресурси», «інтелектуалізація управління», «інтелектуалізація управління безпековою діяльністю».

Здійснене узагальнення дало змогу виявити, що увага українських науковців зосереджена на розгляді загальних питань забезпечення економічної безпеки, іноді формування системи управління нею. Питання безпекової діяльності порушуються лише в окремих публікаціях. Так, доцільно відзначити доробок В. Франчука, який подає безпекову діяльність як «форму активного ставлення суб'єктів безпеки до безпекової діяльності, зміст якого полягає у проведенні в ній відповідних змін на основі засвоєння та розвитку безпекової культури, тобто це діяльність, спрямована на протидію загрозам, відновлення діяльності задля захисту корпоративних інтересів, збереження цілісності процесів чи систем на основі засвоєння та розвитку безпекової культури» [10, с. 157]. Його послідовник В. Фостяк дещо конкретизує сутність цього поняття, подаючи його тлумачення як «діяльність підприємства у співпраці із зовнішніми суб'єктами безпеки для забезпечення власної динамічної стійкості функціонування та формування безпечних умов розвитку через захищеність від дії зовнішніх і внутрішніх загроз та мінімізації ризиків» [9, с. 263]. Загалом погоджуючись із позицією зазначених науковців, вважаємо, що в сучасних умовах безпекова діяльність не може обмежуватися виключно захисними заходами, а повинна орієнтуватися на визначення й формування інформаційного підґрунтя для здобуття додаткових ринкових можливостей, джерелом яких є інтелектуалізація. Йдеться про відхід від сприйняття функції служби безпеки як перепускного пункту, працівники якого повинні виявляти спробу здійснити крадіжку з боку персоналу. Сучасна служба безпеки формується з інтелектуалів, які на основі інформації, отриманої з різних каналів, здатні прогнозувати розвиток ситуації з подальшим розробленням сценаріїв, які не лише забезпечать мінімізацію втрат, але й сприятимуть досягненню корпоративних інтересів. Відповідно до зазначеного, важливим є розгляд сутності поняття «інтелект», яке безпосередньо пов'язано з результативністю дій суб'єктів безпеки в сучасних умовах.

Поняття «інтелект» походить від латинського «intellectus» і в перекладі може бути визначене як «відчуття», «розуміння», «розум», «розумова здатність». Серед численних визначень цього поняття, які різняться перш за все сферою застосування, можна вирізнити два, які максимально наближені до об'єкта дослідження. Так, Р. Солсо доводить, що інтелект являє собою «уміння особистості здо-

бувати, використовувати і відтворювати набуті знання на практиці для усвідомлення понять і взаємин між предметами і явищами» [7, с. 189]. З позицій безпекової діяльності в умовах високої динамічності середовища функціонування для українських підприємств суб'єкти безпеки повинні володіти знаннями для накопичення та опрацювання значних за обсягами інформації як основи для вирішення складних завдань. У визначенні авторства Л. Готтфредсона інтелект подається як «розумова здібність особистості до планування, вирішення проблем, здійснення висновків, абстрактного мислення тощо» [12, с. 15]. На нашу думку, стосовно безпекової діяльності це твердження можна доповнити тим, що йдеться про розумову здатність на основі інформації та наявних знань розробляти рішення в умовах високого рівня невизначеності з контролем за його виконанням, а також спроможність вносити своєчасні зміни. Узагальнюючи, можна стверджувати, що безпекова діяльність потребує залучення фахівців із високим інтелектом, які здатні використовувати на практиці набуті знання щодо складно прогнозованої зміни значної кількості факторів для досягнення й підтримання необхідного для розвитку рівня економічної безпеки підприємства.

В процесі розгляду термінів «безпекова діяльність» та «інтелект» були присутні згадування про інформацію й знання. Зазначене пов'язане з тим, що в сучасних умовах саме інформація й знання вважаються нелімітованими ресурсами, застосування яких сприяє задоволенню потреб споживачів із більш раціональним використанням природних ресурсів, обсяги яких є обмеженими. Інформація виконує роль як ресурсу, так і кінцевого продукту в безпековій діяльності. Зниження рівня невизначеності можна досягнути лише шляхом формування необхідного за обсягом та якістю інформаційного забезпечення. Після перевірки, аналізу, узагальнення й побудови прогнозів та розроблення можливих сценаріїв інформація перетворюється на продукт, який використовують власники й менеджмент для коригування поточної діяльності та внесення змін в економічну стратегію розвитку підприємства. В контексті зазначеного вважаємо за доцільне погодитися з твердженням В. Іноземцева, що «інформація не може бути застосована, не будучи усвідомленою» [4, с. 142]. Інформація буде використана повною мірою лише тоді, коли у користувача (носія інтелекту) наявний відповідний рівень інтелекту, тобто він здатний осягнути зміст таких відомостей, даних, фактів тощо. Відповідно, на фоні щорічного збільшення кількості інформації вимоги до інтелектуального рівня співробітників служби безпеки підприємства повинні переглядатися в напрямі підвищення.

Носії інтелекту перетворюють інформацію у знання. В науковій літературі існує доволі зна-

чна кількість різноспрямованих тлумачень поняття «знання», серед яких привертають увагу два. Так, У. Гузар обґрунтовує знання як «процес набуття та закріплення відомостей з певної галузі, їх відтворення у процесі трудової діяльності» [3, с. 29], тобто знання можна отримати шляхом сприйняття інформації, усвідомлення її змісту і в подальшому застосування в практичній діяльності. Цього ж висновку доходять І. Тупик та В. Плескач, які подають знання як «інформацію, накопичений досвід і компетенцію, які забезпечують успішну, цілеспрямовану економічну діяльність і розвиток підприємства» [8, с. 79]. В цьому визначенні важливою є кінцева орієнтація, яка пов'язана з діяльністю підприємства. В інших визначеннях також акцентується увага на факті «невідчуженості» знань, тобто знання пов'язані з певною особою, яка їх здобула і володіє ними. Передати ці знання зазначена особа може лише у вигляді інформації, яку сприйняти спроможний виключно носій відповідного інтелекту. Вважаємо за доцільне наголосити на кількох моментах, які пов'язані з безпековою діяльністю підприємства. Перш за все йдеться про плінність кадрів, яка пов'язана не лише з фактом звільнення працівника і можливою втраченою інформації, доступ до якої у нього був, але й про відтік знань, які раніше застосовувалися для виконання певних завдань. Без передачі таких знань відбудеться як мінімум зниження продуктивності праці. Можлива й втрата важливих компонентів технології. Усе це негативно впливає на результати фінансово-господарської діяльності підприємства, отже, стосується безпекової діяльності. Аналогічне стосується самого процесу забезпечення безпеки підприємства, який спирається на знання кожного окремого співробітника, що доводить важливість інтелектуалізації управління безпековою діяльністю.

Проблематика інтелектуалізації розглядається в наукових публікаціях доволі широко, тобто від інтелектуалізації глобального суспільства до окремої особи як працівника підприємства, перед яким ставляться нові завдання, виконання яких потребує креативного підходу з осягненням значного обсягу інформації та генерування на її основі нових знань. В межах цього дослідження вважаємо за доцільне лише фрагментарно торкнутися проблематики інтелектуалізації на рівні підприємства, що в подальшому буде використано для обґрунтування теоретичних засад інтелектуалізації управління безпековою діяльністю підприємства. Так, Г. Бережнов визначає інтелектуалізацію підприємства як «орієнтацію в його діяльності на придбання, створення та використання знань; систему відносин, які виникають у безперервному процесі формування та використання інтелектуального капіталу підприємства задля формування нових товарів, послуг, бізнес-моделей» [1, с. 86]. В цьому визначенні підкреслюється зростання ролі знань під час створення нової продукції.

Інший аспект полягає в тому, що носій інтелекту повинен бути достатньою мірою мотивований для здійснення творчої праці, яка забезпечить створення інноваційної продукції. Окрім мотивації, не менш важливими є безпечні умови для продукування нових ідей, що знову ж таки пов'язано з безпековою діяльністю підприємства. Якщо раніше як основний об'єкт безпеки розглядалися матеріальні активи, то інтелектуалізація спричиняє зміну на користь носіїв інтелекту, які виступають у ролі локомотиву в генеруванні нових знань. Не усі працівники підприємства належать до цієї групи. Ранжування та розроблення різних варіантів організації безпечних умов роботи для персоналу з позиції важливості його внеску у створення високотехнологічної продукції лежать у межах професійних обов'язків співробітників служби безпеки. Усі дії повинні бути орієнтовані на збереження інтелектуальних ресурсів, під якими О. Бутнік-Сіверський розуміє «людські ресурси, що створюють інновації» [2, с. 29]. Ширше поняття «інтелектуальні ресурси» розглядає Г. Швиданенко, зміст якого вона визначає через «функціонування різних форм індивідуального, організаційного і кодифікованого знання, які є ресурсами довготривалого використання як результат взаємодії знань, умінь, накопиченого досвіду персоналу, результатів науково-технічної діяльності та організаційно-методичних рішень» [11, с. 246]. В цьому визначенні акцентовано увагу на двох важливих моментах: по-перше, персонал підприємства виступає частиною інтелектуальних ресурсів, створюючи їх та використовуючи на основі наявного інтелекту; по-друге, збільшення та ефективне використання інтелектуальних ресурсів неможливі без управління, яке передбачає перш за все взаємодію з працівниками, зокрема з огляду на безпекові моменти, коли вони є частиною інтелектуальних ресурсів і водночас найбільшим джерелом внутрішніх загроз.

Вважаємо за доцільне погодитися з твердженням Й. Ситника, який доводить, що «апарат управління повинен створити умови, за яких вплив керуючої системи на керувану забезпечить інтелектуально-орієнтовану діяльність підприємства та отримання конкурентних переваг» [6, с. 93]. Зміни в керуючому впливі повинні бути пов'язані також із інтелектуалізацією управління, що передбачає розвиток інтелекту у суб'єктів управління, застосування ними креативних підходів до вирішення проблем, посиленням взаємодії задля обміну інформацією і спільним генеруванням нових знань. Не вважаємо достатньо правильною позицію окремих науковців, які інтелектуалізацію управління пов'язують із «комп'ютеризацією та інформатизацією, обмежуючи її процесом передачі функцій керування від людини до комп'ютера» [5]. Такий підхід суттєво звужує сутність інтелектуалізації загалом, засади якої були розглянуті вище. Хоча потрібно визнати й той факт, що застосування

комп'ютерної техніки спрощує отримання, опрацювання й зберігання значних обсягів інформації. Штучний інтелект дає змогу розробляти прогнози та складати можливі сценарії розвитку подій з урахуванням впливу максимальної кількості факторів у короткі терміни, що забезпечує зростання результативності реалізації кожного управлінського рішення. Відповідно, можна стверджувати, що інтелектуалізація управління підприємством повинна розглядатися з позиції підвищення інтелектуального рівня суб'єктів управління та застосування ними інформаційних технологій для досягнення визначених цілей. Пріоритетність повинна зберігатися за розвитком інтелекту суб'єктів управління, здобуттям ними нових знань та досвіду.

Узагальнення проведеного дослідження представлено в графічному вигляді на рис. 1.

Інтелектуалізація управління безпековою діяльністю, відповідно до послідовно розглянутих понять, полягає перш за все у зміні поглядів на сам процес забезпечення економічної безпеки, що не раз підкреслювалося. Запобігти крадіжці майна – це важливе завдання, але не допустити втрати цінної інформації, яка не зберігається на електронному носію, але є складовою частиною знань одного з працівників, – складніша проблема, що вимагає від кожного працівника служби безпеки не лише знань психології, але й технологічних особливостей усіх виробничих процесів на підприємстві. Запобігання конфліктним ситуаціям, сприяння розв'язанню особистих проблем, створення умов для розвитку й творчої праці можуть забезпечити не лише збереження інтелектуальних ресурсів, але й акумулювання їх за рахунок залучення працівників інших підприємств, зокрема конкурентів. В цій тезі здійснена спроба підкреслити, що управління безпековою діяльністю повинно бути орієнтоване не лише на захист інтелектуальних ресурсів, але й на їх розвиток, контролюючи рівень економічної безпеки та приділяючи максимальну увагу досягненню корпоративних інтересів.

Висновки з проведеного дослідження. Сучасна орієнтація країн – лідерів економічного розвитку на формування постіндустріального суспільства, де основними ресурсами стають інформація й знання, а частка інтелектуальної праці постійно зростає, вимагає дослідження інтелектуалізації стосовно усіх сфер людської діяльності, зокрема такої, що пов'язана з безпековою діяльністю в межах кожного підприємства.

В процесі дослідження послідовно був розглянутий понятійний апарат інтелектуалізації з уточненням кожного поняття в ракурсі здійснення безпекової діяльності. Здійснені уточнення доводять необхідність перегляду засад управління безпековою діяльністю щодо підвищення інтелектуального рівня суб'єктів управління та застосування ними інформаційних технологій.

Рис. 1. Теоретичні засади інтелектуалізації управління безпековою діяльністю підприємства

Інтелектуалізація управління безпековою діяльністю є необхідною умовою забезпечення економічної безпеки кожного підприємства. Нездатність реагувати на нові виклики, ризики й загрози, які є результатами подальшої трансформації національної економіки, цифровізації та глобалізації, суттєво знижує ефективність дій суб'єктів безпеки, отже, ставить під сумнів можливість існування певного суб'єкта господарювання. Подальші дослідження повинні бути орієнтовані на визначення інструментів інтелектуалізації управління безпековою діяльністю.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бережнов Г. Интеллектуализация деятельности предприятия. *Креативная экономика*. 2007. № 2. С. 84–91.
2. Бутнік-Сіверський О. Евристика в інтелектуальній економіці або формування системи інноваційного підприємництва. *Інтелектуальна власність*. 2005. № 9. С. 27–32.
3. Гузар У. Економіка знань та її перспективи для України. *Регіональна економіка*. 2009. № 1. С. 27–35.
4. Иноземцев В. Постиндустриальная экономика и «постиндустриальное общество»: терминологичес-

- кие и концептуальные проблемы. *Общественные науки и современность*. 2001. № 3. С. 140–152.
5. Сидоренко Р. Принципи інтелектуалізації процесів управління в поліграфії. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Tv/2010_1-2/46.pdf (дата звернення: 03.08.2021).
6. Ситник Й. Концептуальні засади інтелектуалізації систем менеджменту підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 8(134). С. 90–97.
7. Солсо Р. Когнитивная психология. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 520 с.
8. Тупик И., Плескач В. Управление знаниями на промышленном предприятии. *Менеджмент персонала*. 2009. № 3. С. 78–90.
9. Фостяк В. Безпекова діяльність промислових підприємств: аналітичне підґрунтя та методичні засади реалізації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія : Економічна*. 2017. Вип. 2. С. 261–272.
10. Франчук В. Корпоративна безпека: теоретичні основи : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. 176 с.
11. Швиданенко Г., Ніколайчук О. Управління інтелектуальним капіталом підприємства як головний фактор інноваційного розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 6. С. 245–250.
12. Gottfredson L.S. Mainstream science on intelligence. *The Wall Street Journal*. 1994. No. 4. P. 14–18.

REFERENCES:

1. Berezhnov G. (2007) Intellektualizatsiya deyatelnosti predpriyatiya [Intellectualization of the enterprise]. *Kreativnaya ekonomika*, no. 2, pp. 84–91.
2. Butnik-Siverskyi O. (2005) Evrystyka v Intellektualnii ekonomitsi abo formuvannia systemy innovatsiinoho pidpriemnytstva [Heuristics in the Intellectual Economy or the formation of a system of innovative entrepreneurship]. *Intelektualna vlasnist*, no. 9, pp. 27–32.
3. Huzar U. (2009) Ekonomika znan ta yii perspektyvy dlia Ukrainy [Knowledge economy and its prospects for Ukraine]. *Rehionalna ekonomika*, no. 1, pp. 27–35.
4. Inozemtsev V. (2001) Postindustrial'naya ekonomika i "postindustrial'noe obshchestvo": terminologicheskie i kontseptual'nye problem [Post-industrial economy and "post-industrial society": terminological and conceptual problems]. *Obshchestvennye nauki i sovremenost'*, no. 3, pp. 140–152.
5. Sydorenko R. (2010) Pryntsypy intellektualizatsii protsesiv upravlinnia v polihrafii [Principles of intellectualization of management processes in printing]. Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Tv/2010_1-2/46.pdf (accessed 03 August 2021).
6. Sytnyk Y. (2012) Kontseptualni zasady intellektualizatsii systemy menedzhmentu pidpriemstva [Conceptual principles of intellectualization of enterprise management systems]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 8(134), pp. 90–97.
7. Solso R. (2002) Kognitivnaya psikhologiya [Cognitive psychology]. S-Peterburg: "Piter". (in Russian)
8. Tupik I., Pleskach V. (2009) Upravlenie znaniyami na promyshlennom predpriyatii [Knowledge management in an industrial enterprise]. *Menedzhment personala*, no. 3, pp. 78–90.
9. Fostiak V. (2017) Bezpekova diialnist promyslovykh pidpriemstv: analitychne pidgruntia ta metodychni zasady realizatsi [Safety activity of industrial enterprises: analytical basis and methodical bases of realization]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, vol. 2, pp. 261–272.
10. Franchuk V. (2009) Korporatyvna bezpeka: teorychni osnovy [Corporate security: theoretical foundations]. Lviv: Lv. derzh. u-t vnutrishnikh sprav. (in Ukrainian)
11. Shvydanenko H., Nikolaichuk O. (2015) Upravlinnia intelektualnym kapitalom pidpriemstva yak holovnyi faktor innovatsiinoho rozvytku [Management of intellectual capital of the enterprise as the main factor of innovative development]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 6, pp. 245–250.
12. Gottfredson L. (1994) Mainstream science on intelligence. *The Wall Street Journal*, no. 4, pp. 14–18.